yeryüzü

BU SAYIDA

AHMET CEYHAN — NİHAT BURUŞUK
TEVFİK FİKRET — LİMASOLLU NACİ
NEDİM RÂCİ — TURHAN GÜRKAN
Halikarnas BALIKÇISI — H. İSMET SEZER
N. ÖZER — HORDYNSKİ-S. ŞENDİL
S. ŞAHİN TAR — ORHAN KEMAL
HASAN CEMER — M. N. AKINCIOĞLU
ERCÜMEND BEHZAD — WALT WHİTMAN

ON BEŞ GÜNLÜK FİKİR, SANAT DERGİSİ

SAYI: 5 — 15 ARALIK 1951 — KURUŞ: 20

ESKİ ŞİİRİMİZİN SOSYAL TARAFLARI VE FİKRET

Dünya ham madde kaynaklarına muhtaç olan memleketler, Osmanlı İmparatorluğunu son demlerinde sağa sola kıpırdıyamaz hale getirmişlerdi. Ne batı kültürü ile temâs imkânını bulan bir takım aydınların «hak» ve «adalet» gibilerden sözler etmiş olmaları, ne iyi niyetli bir kaç vezirin sözde ıslahat politikası memleketimizi yabancı sermayenin, sömürgeci emellerinin şerrinden kurtaramamıştır. Böyle olunca iktidarla halk arasındaki, derebeyi ile halk arasındaki tezat genişledikçe genişlemiş gidgide iktidar yabancı bezirgânların oyuncağı hâline gelerek onlarla birlik halk düşmanı bir cephe kurmuştur. Amma bu hain cephenin karşısında her türlü ileri hayat şartlarından, eğitimden mahrum halk kütlesinin öz menfaatlerini savunan şairler - «heccavlar» ve

Çınar sana arka verip oturan
Pührenk ile sularını getiren
Yoksulların işlerini bitiren
Samur kürkdü goca beyler nic-oldu.

Derviş paşa yaktı yıktı illeri
Soldu bütün yurdumuzun gülleri
Karalar giyildik te attık alları
Altınımız geçmez akça tunç oldu.

Ağlayı - ağlayı Dadalım söyler
Vefâsız dünyayı şu insan neyler
Bin yiğidi bir kötüye kul eyler
Şimden sonra yaşaması güç oldu.

gibi şiirler söyliyen halkın kendi şairleri vardır. Bir yandan da yukarıda sözünü ettiğimiz batı ile temas imkânları memlekette bir «Hürriyet-müsavat-adalet» edebiyatına ön olmuş ve olgunlaşan şartlar Fikret gibi bir şairi meydana çıkarabilmiştir.

Gerçekten eski şiirimizin sosyal cephesi Fikretten öte, ya bir kaç şairin halka karşı bir miktar merhametinde, yahut bir iki cessur heccavın taşlamalarında kalır. Yalnız daha önce, yüksek sesle konuşan bir Namık Kemal vardır. Ama o da İbret gazetesinde hatalı bir iktisat görüşüne kapılarak şiirlerindeki halkçı mücadeleyle adeta tezada düşer; Bununla beraber:

Cismim ademde olsa da hûnum boğar seni
Vermem mecal ben sana halka hıyânete.

yahut:

Ne gam pür ateş-i hevl olsa da gavga-yı hürriyet
Kaçar mı merd olan bir cân için meydân-ı gayretten..
Kemendi cengüdaz-ı ejder-i kahr olsa cellâdın
Müreccahtır yine bin kerre zencir-i esâretten.
. . . . . .
Ne mümkün zulm ile bidad ile imha-yı hürriyet
Çalış idrâki kaldır muktedirsen ademiyetten.

gibi mısraları olan şiirleri, Kemali tarih önünde elbette — ki Ziya Paşadan da Hâmitten — Recaizâdeden de çok daha mühim kılar ve ihtimal temize çıkarabilir.

Bir yönden içli bir dili, bir yenileşme amacı olan Süleyman Nesib toplumdaki ızdırapları da görebilmiş gelgelelim çokluk bu ızdırapların gerçek sebeplerini bulup çıkarmaya gideceğine tutup kötümser olmuş istikbâle boş vermiştir. Halbuki acınmakla — üzülmekle sosyal olaylara daha iyi bir şekil verme amacı arasında elbette büyük fark vardır. Biri kötülükler varacakları noktaya ulaştıktan sonra duyulan zayıflık hissidir. Diğeri ise mücadele azmidir ve adamı kötümserliğe değil iyimserliğe götürür. Bunun için tanzimattan sonra bir çok şairimizi böyle sadece acılı ağla-

(Devamı 3 de)

ÖNCÜ TÜRK TİYATROSU

Türk Tiyatrosu temsilciliğini İstanbul Şehir Tiyatrosu, bundan on sene evveline kadar muayyen bir san'at anlayışı içinde mükemmelen yaptı. Batı Tiyatro san'atının klâsik örneklerini Türkiyeli tiyatro sevenlere sundu. O eserler hiç şüphesiz, müellifinden sahneye konuş tarzına kadar eskiydi. Batı ölçüsünde eski olduğu kadar, bizde yeni kalan bu eserler tiyatroyu da, seyirciyi de yetiştirdi. İbsen'i, Sofokles'i, Şekspir'i, Şiller'i, Göthe'yi tanıdı ve sevdi bizim seyircimizde

Oysaki bu sıralarda batı sanatçıları çoktan avant-garde tiyatro «Öncü tiyatro» hareketine geçmiş bulunuyorlardı. Onlar pek haklı olarak, mazisi ortalama beşyüz seneyi bulan tiyatrolarında üslûp değişmesini arıyorlar, bizse çok kısa bir zaman içinde batı dehalarını tanımaya, dinlemeğe, ve anlamaya çalışıyorduk. Bu iş olacağı kadar oldu.. Tiyatromuza kontrplâk dekor'u sokan, M. Ertuğrul, Göthe'yi, Çekof'u da koluna takıp kötü melodramlar seyretmiye alışmış seyirciye takdim etti. Türk aktörüne, okumanın elzem olduğunu, san'at endişe ve terbiyesinden ayrılmamalarını öğretti

Bu arada yerli yazarlar da kaleme sarılıp tiyatro yazdılar. Şimdi bunun neticesi üzerinde durmuyacağız. (Bu konudan, gelecek sayıda «Soygun» münasebetiyle yazacağımız yazıda bahsedeceğiz).

Biz şunu diyoruz bu gün: Türk şiirinde, Türk romanında, Türk hikayesinde, Türk resim, heykel ve mimari sanatında bir üslûp değişmesi başlamıştır. Eski kalıplar yıkılmış yerlerinl bugünün sosyal, kültürel, hatta ekonomik icaplarını belirten inkilapçı sanat anlayışı almıştı.

Şu halde bugün M. Ertuğrul'dan mahrum kalan, Şehir tiyatrosu, Pirandello'nun Cakomino'sunu satıhta kalarak temsil ediyor, Soygunu da lüzumsuz yere oynamıya mecbur kalıyorsa ilerlemeyi bırakın, onbeş sene evvelkine göre geriliyor. Devlet Tiyatrosu da Ankaralı seyirciye, Cyrano de Bergerac hazırlıyormuş. Devlet Tiyatrosu titri ve Cyrano, genç istidatlar, dipdiri aktörler ve koca burunlu Cyrano.. Bütün bunlar üslûp değişmesiyle, halkı ve onun bu günkü ruh haletini tatminle düzelebilir. Tiyatroda hayali oyunlar yerine, günün ıstırabını, neşesini veren oyunlar vermek ve bu suretle seyirciyle halk arasında bir bağ tesis etmek zamanı gelmiştir..

Biz şimdilik bu endişeyi Küçük Sahne'de buluyor ve görüyoruz. M. Ertuğrul genç bir kadroyla 1950 de öncü Türk tiyatrosunu kuruyor. İlk eser «Fareler ve İnsanlar». İşte uslûp değişmesi. Bu sezon «Yarış» komedisi konu bakımından hiçbir şey olmamakla beraber, sahneye konuş ve oyun bakımından yeni uslûbun zaferiydi. Lorca'nın Kanlı Düğün'ü dram dinlemeye tehammülü olmayan züppe seyirci yadırgadı. Lorca, Kanlı Düğünü'nü 21 yaşında yazmış. Romantik ve çok gaime düşündüğü bir yaşta. Konu da harci âlem, kan davası. Tiyatro hareketi de yok eserde. Uzun tiratlar, aşıkâne, şairane sözler yetmedi halka.

En güzel söz, oğlu öldürülen ananın:

— Lanet olsun, tabancalara da, bıçaklara da, onları yapanlara da lanet, diye bayılmasıydı.

Barışçı Lorca'nın yirmi bir yaş heyecanı..

«Karışık iş» vakit geçirtici bir Fransız yüksek sosyete komedisi. Bu piyesi de Nevin Akkaya kurtarıyor.

Küçük Sahne öncü tiyatro olduğunu unutmuyor. «Karakolda» dramı, M. Ertuğrul'un rejisi altında İstanbul seyircisine bir tiyatro ziyafeti olacaktır. Bekliyoruz.

Nedim RACİ

HALİKARNAS BALIKÇISI
Cevap Veriyor

1 — Sanatın halkın hayat realitesini aksettirici ve onun sosyal mücadelelerini destekleyici olması gerektiğine göre; memleketimizin sanatçıları bu görevlerini yapıyorlar mı?

Türk harsiyle pek ilgili değilim. Gerçek sanatkârın halkın hizmetinde olması, geniş kitle için çalışması şarttır. Bu yönden günümüzün yazar ve şairleri beni çok alakadar ediyor. İçlerinde geniş kitlelerin acılarını, dertlerini, sevinçlerini, inanlarını işleyen gerçek sanatçılar var.

Bunlar, bildiğimiz gibi, bir taraftan bütün zekaları ileri kültürün ışığı altında, bir sanat eseri meydana getirmek için uğraşıyorlar. Diğer taraftan da halkın geri kalmış sanat kültürünü, sanat zevkini yükseltmeğe çalışıyorlar.

2 — Günümüzde ileri dünya sanatçılarının ele aldıkları konular nelerdir?

Bu kültür meselesidir. Akla hitap eden, heyecan veren konular. Orhan Kemal heybetlidir. Ama sanat için sanat yapan Yahya Kemali de severim.

3 — Milli Eğitim Bakanlığı Klâsikler yayınlarının, kültür hayatımızın gelişmesinde, sizce önemi olmuş mudur? Bu yayınların bugünkü durumu sizi tatmin ediyor mu?

Elbette. Yalnız bizim gibi batıya yönelmek ihtiyacında olan bir toplum için değil, bu kültürü mazilerinde taşımış olan toplumlar [illegible] tılması bahsi acıdır, geçelim.

4 — Günümüzün fikir ve sanat dergileri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir. Çok bir fikir ve sanat gazetesinin meseleleri ve amacı neler olmalıdır?

Bana pek yavan geliyorlar, açık değiller. İlâki tutunalım diye lüzumsuz şeyler yapıyorlr. Çerçek sanat dergisi halkla beraber olmalıdır. Memleketimizin ileri kültürü bakımından bu lazımdır. Aksi halde divan ediplerinin düştüğü hataya düşeriz ve bugün onlarda yerdiğimiz sanatçılar gibi, gelecek neşiller de bizi yererler.

DOKSAN BEŞE DOĞRU

Bir devri şeamet, yine çiğnendi yeminler;
Çiğnendi, yazık, milletin ümmidi bülendi,
Kanun diye topraklara sürtüldü cebinler;
Kanun diye, kanun diye kanun tepelendi!...
Beyhude figanlar gene, beyhude eninler!...

Eyvah, otuz üç yıl o zehir giryelerile,
Hüsranları, buhranları, ehvali, melâli;
Amalü devahisi ve sülhu seferiyle
Bir sel gibi akmış, mütevekkil, mütehâli;
Yazsın bunu tarihi iber hattı zeriyle.

Ey bir demi rü'ya gibi geçmiş kara günler,
Bir lâhza edin seyri cahiminizi tekrar;
Dönsün bize mazi, o derin nazrei muğber..
Heyhat, otuz üç yıl, otuz üç yıl bütün ekdâr;
Hâlâ o vesavis, o desâyis, o desâyis, o mefâsit.

Silmez fakat elvâhını tarihi muannit,
Doksan beşi aç: Gölgesi bir tâcı harisin
Saklar mütelâşi, mütereddit, mütemerrit,
Evzaı şebengizini bir bu mu habisin,
Hâlâ o vesavis, o desâyis, o desâyis, o mefâsit.

Hâlâ o şebin zeyli temâdisi bu ezlâm;
Hâlâ o cehâlet, o tecahül ve o teçhil:
Hâlâ vatanın hissesi bir tûdei alâm,
Hâlâ düşünen başlara hep satmai tenkil,
Hâlâ sırtan dişlere hep lokmai in'âm.

Hâlâ tarafiyyet, hasebiyet, nesebiyyet;
Hâlâ «bu senindir, bu benim!» kısmeti cari,
Hâlâ gazap altında hakikatle hamiyyet...
Hep dünkü terennüm, sayıdan saygıdan âri;
Son nâmesi yalnız: «Yaşasın sevgili millet!»

Millet yaşamaz hakka tehassürle solurken,
Sussun diye vicdanına yumruklar inerse,
Millet yaşamaz meclisi mustakâr olurken
İğfâl ile, tehdit ile titrer ve sinerse
Millet yaşamaz mağşeri millet boğulurken.

Kanun diyoruz; nerde o mescudü muhayyel,
Düşman diyoruz; nerde bu; hariçte mi, biz mi?
Hürriyetimiz var diyoruz; şanlı, mübeccel,
Düşman bize kanun mu, ya hürriyetimiz mi?
Bir hamlede biz bunları kahrettik en evvel.

Bir hamlei mahmumu tegallüple değiştik
Hürriyeti şahsiyete, kanunu gurura;
Heyhat! otuz üç yıl geri düştük, ve bu mühlik
Yoldan şu nedametli ve gafletli mürûra,
Bîşüphe o hummayı cünûn oldu muharrik,
Ey millete bir sille vuran darbei münker,

Ey hürmeti kanunu tepen sadmei bîtad,
Milliyeti, kanunu tepen sadmei bîtad,
Milliyeti, kanunu mukaddes tanıyan her
Vicdan seni lânetle, nezelletle eder yâd...
Düşsün sana - meyyâli tahakküm - eğilen ser,
Kopsun seni - bir hak diye - alkışlıyan eller.

TEVFİK FİKRET

TÜSTAV

SANAT VE KİŞİLERİN TAVRI

Sanat eseri ile karşılaşan herkes kendince bir tavır alır. Buna bakarak toplumu üç farklı grubda gözden geçirebiliriz. Sanatla yakın, uzak ve... bütünüyle ilgisiz olanlar.

∴

Önce sanatla yakınlık gösteren... gerçek aydınla, öyle geçinenler. Konser, sergi kaçırmayan, yeteneklerince yerli ve yabancı basının peşinden giden, sahne ve perde eserlerini gören bir azınlık. Bunlar içinde de sanata olan ilgisini belirli bir sistemle ayarlayan ve halkcı sanatcı yı tutan gerçek aydınla, aydınatmakları birbirinden fark etmek lâzım. Sanatı, başkalarına üstünlük taslamak için bir vasıta sayan bu ikinciler her kibâr sanat göstérisine itibar eder. Bilmem hangi hanenendenin «icrayı sanat»ı dünya ölçüsünde bir virtüözün musikisi ile aynı değerdedir. Van Gogh, Leonardo, Dufy, Picasso aynı zamanda güzeldir. Düzenli bir sanat anlayışı aranmaz onlarda (Fakat çoğu kere tuttukları sanatcı, halk düşmanı bir canbazdır.) Sanatı belirli kişilerin ilgilenmesi caiz olan üstün bir konu sayarlar Para ile sanatsever ve sanatdostu görünme imkânlarını satın almış — çoğu varlıklı — kişilerdir.

Halbuki toplum olaylarını bilimsel gözle görebilen kişilerin sanat anlayışı da başka oluyor. Onlarca Istrati'den Caldwell'e Lorca'dan Neruda'ya kadar kitlelerin gidişatını yankılayan halk sanatcısı öyle olmayandan büyüktür. Rossini'yi bayağı, Bach'i dinî ve mistik, Haendeli saikcı bulup günümüzün bestecisini ararlar. Bu alanda Beethoven'den, Szymanowsky, Bartok. ve Katschoturiana kadar bütün ileri ve insancı besteciler daha hoşlarına gider. Memleket sanatı söz konusu edilince Refik Halidi'ne, Reşat Nuri'sine burun kıvırıp, S. Âliyi, Sait Faiki, Orhan Kemali övmeden edemezler. Cazı ve ona denk eğlence musikisini beğenemezler de, halk musikisine, halk danslarına — hangi diyarın olursa olsun — değer verirler.

Sanatı tanıyıp bilen ve onu amaçlarına uygunluk yönünden yargılayan bu şekil aydını «salon dandy»lerinden ayırmalıyız.

∴

Sonraki gurup sanata çok ilgi göstermeyen... şımarık şehirli kızlar, ehlikeyf memurlar, zenginco kasabalılar, varlıklılara özenen orta halli aileler — ki onlara minik burjuva diyoruz — orta okul öğrencileri ve o kadar eğitim görmüşler. Sanat diye anladıkları kötü alaturka şarkılar, caz ve eğlence musikisi, mehtab ve sandal tabloları, Kerime Nadir ve Esat Mahmut romanları v. b. dir. Yahya Kemalden kötü hece şairlerine kadar bir sürü moloz edebiyatıyla flörtlerine kur yapıp, divandan beyitlerle nüktedan geçinirler. Rita Hayworth'un göz süzüşü, Marlen Dietrich'in bacakları, Carmen Miranda'nın göbek atışı, bilmem kimin kırıtışı pek önemlidir. Gerçek halkı küçümseyip, gerçek aydını ukala bulurlar. Onların örnek aldıkları züppe plütokratlardır.

∴

Geride halk kalıyor! Hani şu unutulup geçilen; köyleri dolduran yığın.... Şehir içine sokulamayıpta kenarda kalanlar... Emekci kitle... Gerçek anlamdaki halk.. İşte onun sanatta nasibi yoktur! Sanatı halka ulaştırmakla görevli — idareci ve sanatcı sıfatı ile — olanlar ya bilgisiz ya umursamaz, fakat çoğu kere kötü niyetli kişilerdir. Halk dergileri dolduran şiir tartışmalarından da, kendi adına radyoda yapılan musiki ile ilgili kavgalardan da habersizdir. Sanatta, hâlâ dayanan halk düşmanı sanatta, yalnızca sahnede efendilerini güldürmek için soysuzlaştırılmış taklidler halinde görünür. Bir de kendini sanatcı sanan bazıları — politikacılara nazire olarak — adını istismar eder, sanatlarını halk sanatı, halkın tuttuğu sanat diye göstermeğe didinirler. Gerçekte halka ulaşmak kaygısını, şiir, hikâye ve resimde halka gönül vermişlerin son yirmi otuz yıl içinde yaptıklarından başka hangi sanatcı yüklenmiştir kî?

Nihat BURUŞUK

KARIM'A

Zaman namussuz karıcığım
Havasını bozmuşlar dünyanın.
Baban denizde balık bekliyor nafile,
Anan baka dursun uzaklara
Ve ben yağlı ellerimle akşama,
Bir ekmek getirebilsem sana.

Ellerimden çekiyorum.
Ve ellerimdendir yaşamam.
Denizde olsam, havada olsam.
Yine seni düşüneceğim.
Yine akşamı.
Ve benim gibi düşünenleri.
Şimdi bir kuru rüzgâr giriyor pencereden.
Zaman namussuz karıcığım.
Havasını bozmuşlar dünyanın.

Senin kafana
Senin o körpe kafana muhtacım.
«Söyleyebilmek
Nefes almaktır» diyen arkadaşım.
Fakat ben söylüyemiyorum.
Düşündüklerimin, gördüklerimin hiç birini.
Ne yaparsın söylüyemiyorum
Söylemiyorum karıcığım.
Çünkü ellerimdendir çektiğim.
Ve ellerimden yaşamam.

Hasan CEMER

ARKADAŞ

Bizimle yaşamasını bildiğin için
Sana; Arkadaş, diyebiliyoruz.
Engin denizlerimiz de ayni bayrağı taşır gemilerimiz;
İçtiğimiz su, yediğimiz ekmek ayrı değildir,
Ayrı değildir; sevincimiz, kederimiz.

Yaşamışız devirler, çağlar boyunca;
Hep sana ait sana; öyle güzel..
O cennetler ki; kapanmış dururdu kapıları,
Şimdi açıldı yer yer önümüzde;
Dinsin artık; bitip tükenmiyen ağrı.

Uzat, dudaklarını; alnımıza, gözlerimize,
Söyle, en güzel, en şahâne şarkını
Ki bulalım aynalarda kendimizi.
Sonra ardarda çıkarak limandan gemilerimiz;
Geçsinler haşmetle denizi.

Süleyman Şahin TAR

SİNEMA SANATI VE BİZ

Sinemanın bugün toplum hayatında tuttuğu önemli yeri artık kimse inkar etmiyor. Sinemanın ilk zamanlarında durum böyle değildi. Bir zamanlar sinemayı bir sanat olarak ele alıp ona lâyık olduğu değeri verenlerin hareketi bir çeşit züppelik olarak görülüyordu. Şimdi durum aksinedir. Ama sinemanın bir sanat olarak meydana çıkışı ve bugünkü durumunu kazanması kolay olmamıştır. Bunun en büyük sebeplerinden biri sinema eserinin, yani filmin gösterdiği özelliktir. Bir film, herşeyden önce yapısı bakımından bozulmaya son derece müsait bir maddedendir ve en iyi şartlarda bile ilk ortaya çıktığı durumu muhafaza edemez. Sonra filimle seyircisi arasındaki bağ, diğer her hangi bir sanat eseriyle sanatsever arasındaki bağdan çok başkadır. Bir edebiyat meraklısı istediği metni pek az bir zahmetle elde edebilir, eli altında bulundurabilir, üzerinde istediği şekilde çalışabilir. Resimle uğraşan bir kimse müzelerde veya aslına çok yakın «reproduction»larla, bir müzik meraklısı plâklar ve radyo yayınlariyle aynı şeyi yapabilir; ama sinema ile uğraşan bir kimsenin her hangi bir film karşısındaki durumu, hemen her zaman, tesadüflere bağlıdır. Sinema seyircisi çoğu zaman önüne ne çıkarılmışsa onunla yetinmiye mecburdur. Daha önemlisi, bir filim üzerinde istediği gibi çalışamaz: filmi ancak pek kısa bir süre içinde inceleyebilir dikkate değer her hangi bir parça üzerinde durması mümkün değildir. Zaten bilimsel araştırmalar da bir filmin en iyi şartlar altında bile ancak yüzde altmışının «görülebildiği»ni ortaya koymuştur. Böylece filim, hemen tamamiyle hafızaya bağlı bir araştırma konusu olarak kalmaktadır. Bundan başka, uzun bir geleneği olan ve esasları hemen tamamiyle tespit edilmiş sanatların aksine, sinemanın yepyeni ve alışılmamış bir teknikle ortaya çıkması da bir filmin herkes tarafından anlaşılabilmesini güçleştirmektedir. Bir yandan da sinemanın ilk zamanlarındanberi süregelen bir anlayış filmi yalnız bir eğlence vasıtası olarak ele almıya bizi alıştırmıştır. Şüphesiz sinemanın en büyük özeliklerinden biri de budur, ama sinemada yalnız bunu görmek ve ileri sürmek, onu bir sanat olarak ele alma yolundaki gayretlere en büyük engeli meydana getiren, seyirciyi tamamiyle pasif kalmıya alıştıran sebeplerden biri olmuştur.

Bugün, otuz yılı aşan bir zamandanberi süregelen uğraşmalardan ve bilhassa İkinci dünya savaşındanberi yapılan araştırmalardan sonra, sinema sanatının incelenmesi, esaslarının ortaya konması ve büyük bir kütle tarafından kolaylıkla anlaşılabilir bir sanat olarak ortaya çıkması yolunda büyük ilerlemeler elde edilmiştir. Birçok ülkelerde kurulan cinémathèque'ler artık sinemayı yalnız hafızaya bağlı bir sanat olmaktan çıkarıyor. Sinemanın klâsik eserlerini toplıyan ve geniş bir alana yayan bu kurullar, diğer sanat kollarında olduğu gibi sinema sanatı üzerindeki araştırmaları kolaylaştırmaktadır.

Ciné-club'ler bu yeni sanatın esaslarının geniş halk kütleleri arasında yayılmasında büyük bir rol oynuyorlar. Sinemanın büyük eserleri defalarca oynatılıp üzerinde tartışmalar yapılan bir sanat konusu haline girmiştir. Birçok Avrupa-ülkelerinde kurulan sinema okulları, enstitüleri, akademileri ve çeşitli araştırma merkezleri bu yeni sanatın esaslarını sağlam bir temele dayandıran başlıca âmiller olmuştur. Yalnız savaştan sonraki beş yıl içinde yabancı ülkelerde sinema üzerine yapılan belli başlı yayınlara bir göz atmak bu sanat kolunun ne kadar canlı ve büyük bir gelişme içinde olduğu gösterir. Memleketimizde ise bu sayılan faaliyetlerin hiçbirine raslamak mümkün değildir. Hattâ maddi şartlar bakımından en müsait olan ve ilk elde kurulması gereken sinema tenkidçiliği bile meydana gelmemiştir. Bu alanda tek faaliyet olarak gösterilebilecek olan sinema dergileri ve gazetelerin sinema sayfaları ne kadar geri ve acıklı bir durumda olduğumuzu meydana koymaktadır. Memleketimizde sinema üzerine yayınlanan eserler, tercüme bir sinema tarihi özeti ile sinema tekniği üzerine yazılmış broşür mahiyetinde bir iki kitapçıktan ibarettir. Sinema seyircimiz tamamiyle pasif kalmıya alıştırılmış ve onu bu durumdan çıkaracak her hangi bir teşebbüste de bulunulmamıştır. Halbuki eksikliğini o kadar sık ve acı bir şekilde belirttiğimiz bir sinemamız olmayışının en büyük sebeplerinden biri, aralarından yarının sinemacıları çıkacak olan sinema seyircisini sinema eseri karşısında aktif duruma geçirmemiş, sinema sanatının hiç olmazsa temel bilgileri üzerinde aydınlatmamış olmamızdır.

N. ÖZER.

El mi Yaman Bey mi Yaman

— Özdeğim temel direğim
Garip ağlamaz gülmez
Feleğin kahrı çok sürmez babam çok sürmez

Sana sorarlarsa el mi yaman bey mi yaman
Ver cevabını duraksamadan
El yamandır her zamanda bey değil.

Beyim allar giyer el karalar
Yavruların rızk peşinde aralar(1)
Nice olur bu gidişle şu halin
Bey'lerin boynunda boynunda
Asıla durur vebalin
Sana kem gözle bakan gözler bakmaz olsun
Seni darda koyanların eli ayağı tutmaz olsun

— Şeker dililim şeker dililim
Beni darda koyanların, ilişimi soranlarıa
Eli ayağı ister tutsun, ister tutmasın
Ben benden geçtikten, ağu şerbeti içtikten
kellim

Bu gövde, bu sın(2)
Kime sığmsın.
Yaz geçer, kış olur
Zemheride gübre döşek hoş olur
Eşeğimle teplşmeden yatarım.

Alırlar elimden camuşu
Vuramı taşlara kel başı
Avuç avuç topladığım
Duvara çalıp kuruttuğum
Tezeğimi yakamam da satarım.

(1) Aralar: Uça uça yorulmak.
(2) Sın: Ruh.
(3) Koşuntu: Dalkavuk.

Kılışım, kiyafetim köpeklere ziyafet
Koşuntular(3) kına yaksın
Kıl piranga kızıl çengi
Efendiliğimi hani?

Toprağımın yükü, idişi, kediği sırtımda
Düşer düşer kalkarım
Ben Hıcı Yatmaz
İn miyim, cin miyim
Peri padişahın oğlu muyum
Sanıma kalırsa
Ben de bir beni ademim
Ama yer miyim, içer miyim
O yanı kapalı geçerim.

— O yanı kapalı geçmezsen ne olur a uyur yılan
Ateş olsan, cürmün kadar yer yakarsın
Beş parmak bir olmaz
Dünya bir araya gelse, ayaklar baş olmaz
Ayranın kabardıysa ben söndürürüm
Seni allmallah numa döndürürüm
Seni çöp boynu bükülesi
Dışına vurmuş içinin karası
Seni adam hesabına koyduksa
Baş tacı ettikse
Günah mı ettik a hüdük
Nefes alman ne devlet
Yat kalk ömrüme dua et
Şu baba çiftliğimiz Anadoluda
Süngülü dipçikli devrim
Görüp göreceğiniz rahmet:
Mısır koçanı... yonca.

Ankara, 1944.

Ercümend BEHZAD

Yunan Fotoğrafi Sergisi

Yunan iç turizm federasyonu amatör ve profesyonel Yunan fotoğrafçılarının seçilmiş manzaralarından bir sergi tertip ettirdi. Gaye Yunanistan'ın tabii güzelliklerini teşhir etmektir. Broşürlerinde Türk-Yunan dostluğuna temas ediliyor ve Türk fotoğrafçılarına memleketi tanıtmak için Yunanistanda sergi açmıya davet ediyorlar.

Fransız konsolosluğundaki salonu dolduran 250 adet manzara içinde benim size mutlaka bahsetmek istediğim Spyros Melecis'in fotoğrafisidir. Bu sanatçı diğer 27 fotoğrafçı içinde ayrı bir görüşe sahip. Önceden söylemeliyim ki bu fotoğrafların bir kaçı müstesna, hepsi bizim amatör fotoğrafçılarımızdan daha usta ve teknik temelleri daha kuvvetli.

Bu sergide Melecis ayrıca bir de kuvvetli çerçeveye sahip. Bu görüş onun gerçekten kültürlü ve olgun bir zekaya sahip olduğunu gösteriyor. Kendisi portreci olmamasına rağmen bize dar fuayeli objektiflerle bile geniş nefesli portreler veriyor. «Makedonyalı kadın», «Giritli köylü» insana Karsh'ın portrelerinden daha çok heyecan veriyor.

Melecis'in muhakkaki sergide en kuvvetli ve etkili tek eseri «Dağda kaval» adlı tablosu. Bana Yugoslavyalı Kornic Antevissos'da Balıkçılar» gördükten sonra acaba ben de tekrar eski fotoğrafa dönebilir miyim diye düşündüm. Zira bu örnekler şimdiye kadar benim fotoğraf kültürüme sokulan misallerin hepsinden kat kat güzeldi. Bu kadar temiz baskı ve bu kadar titizlikle hazırlanmış fotoğraflar Londra R.P.S. dinden bile çıkmadı. Ama söylemeliyim ki adalara ait birkaç insanlı fotoğraf hariç hemen hemen bütün sergide bir hareketsizlik vardı. İnsana bir şeyler söyleyen fotoğraf ve insana heyecan veren fotoğraf değildi bunlar. Oysaki Yunanistan devince insan, Dilos'ta, Santonini'de, Salamis adasında, Astipalya'da, Paros'ta hayatla içiçe, koyun koyuna insanların çırpınışlarını bekliyor. Kostantin Kriozis'in «Kış hazırlıkları» adlı, tıpkı bizde dağ köylerindeki gibi sırtında odun taşıyan, çocuk tablosu Turizm Federasyon'un yanlışlıkla araya karıştırdığı bir fotoğraftır belki de.

Dimitros Kasavetis'in modern resme yaklaşan tekniği de mühteva zayıflığı yüzünden ölüp gidiyor.

Netice olarak, bu sergi için Yunanistanı güzel gösteren manzara fotoğrafları denir.

Limasollu NACİ

YERYÜZÜ
Siyasi imtiyazı haiz
FİKİR, SANAT DERGİSİ
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden:
Mehmet Abidin ÖZKAN
Abone: 6 aylık 200, yıllığı 400 Kuruş.
İdare yeri: Yeşildirek, Çeşnici sok. No. 1-3 Cağaloğlu - İstanbul.
Müracaat adresi:
Metin Özek, P. K. 38 - Aksaray - İstanbul.
Çiturî Birderler Basımevi.

ESKİ ŞİİRİMİZİN SOSYAL TARAFLARI VE

FİKRET

(Baştarafı 1 de)

maklı görmek durumunu, halkı aydınlatmak umutlarının noksanlığında, mücadele güçlerinin kısırlığında aramak gerekir. Meselâ aşağıdaki dörtlük şairin böyle bir konudaki ölgün ifâdesini gösterir.

İşte sizin zulmunüzün kudurduğu şu
toprakta
Bu millet de bir inkılâp tarihi okumakta
Her bucakta yanık yanık inildiyen
mazlûm sesi
Onun için en ateşli bir ihtilâl
manzûmesi

Bu mısralar-da zamanımıza kadar yaşıyan bir şairin, M. Emin Yurdakul'undur.

Tevfik Fikret Osmanlı İktidarile halkın en fazla kavgalı olduğu bir devirde, Meşrutiyet gibi oligarşik bir sistem için kıyasıya bir mücadelenin yapılageldiği bir devirde yaşamış bu harekette terörü son hadde götüren padişaha ve ekâbirânına direnmiştir. Bir zamana kadar meşrûtiyet hareketini destekleyici şiirler yazan Fikret meşrûtiyetle iş başına gelenlerin halka karşı aldıkları tavrı: «Bir devri şemet yine çığnendi yeminler, — Çiğnendi yazık yine milletin ümmidi bülendi —» mısralarıyla açıklamıştır.

Fikretin halkın kurtuluş kavgasındaki yerinin büyüklüğü, halkın izdıraplarını konuşması, yani halkın tek-tek söylediğini bir şarkı halinde birleştirip, kütleye mâletmesiydi. Şair bu olgunluğa gelinceye kadar şiirini meydana gtirecek bir takım yeni imkânları araştırmış divan edebiyatının «Kafiye ve yezindeki» disiplinini el yazması defterlere bırakabilmiştir. Yani bir taraftan toplumdaki sosyal ilerlemelere ayak uyduran Fikret öbür taraftan«eski» kahpları yıkmış divan şiirinin sıfata sıfat, isme isim v.s. şeklindeki kafiye disiplinini asmıştır. Yine aruzun yalnız bir vezninde kullanılması şart olan «müstezat»ı her vezne tatbik etmesi şiirine serbest bir edâ verebilmesini sağlamıştır. Yani Sabahattin Eyüboğlu'nun halkçı şairden bahsederken «Tekniği kit bir avukatı neyliyeyim» sözü var ya! O tarihteki dil imkânları içinde ortaya koyduğu söyleyiş serbestisi Fikret'i tekniği olgun bir şair olarak düşündürür.

Günlük hayatında devrin çıkara dayanan politikasına karışmıyan, buna mukabil harplere, insan yığınlarının sefaletlerine karşı, yabancıların ekmeğine tereyağı süren iktidarlara karşı, irticaa karşı gelebilen Fikret eski şiirimizin bir yandan ferdî, bir yandan merhameti kâfi bulan passif havası içinden sıyrılmış ne yaptığını bilen bir şair olmuştur.

Haksızlığın envaını gördük bu mu kanun?
En gamlı sefaletlere düştük bu mu devlet?
Devletse de kanunsa da artık yeter olsun
Artık yeter olsun bu deni zulmü cehâlet,
Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol.

Böyle her zaman haksızlığın yakasına yapışan mısralar büyük vatanseverin, ölümsüz şairin ne yaptığını bilmesinden ötürü değil midir?

Ahmet CEYHAN

İNSANLARIN KARDEŞLİĞİ

Unesco'nun organı olan Le Courrier gazetesi, kasım ayı sayısında, daha önce Amerikada «İnsanların Kardeşliği» adı altında renkli olarak çıkan bir dizi resmin fotoğrafisini yayımlamış. Henüz zencilerin linç edildiği, sarı ırka müthiş bir kin duyulduğu Amerikada bu uyandırıcı, oğüt verici, barışcı esastadır. Sayfalarımızın azlığı yüzünden onları vermemiz mümkün olmuyorsa da, altlarındaki yazıları çevirmekten kendimizi alamadık.

«Hanri namuslu bir Amerikalı gençtir. Bir gece rüyasında uzak memleketlere yolculuk yaptığını görür.

Uyandığında — rüyasının içinde — gidip pencereden dışarıya bakar. Gördüğü yabancı manzaralar karşısında şaşırır. Gözlerini oğar: Hayır, hiç te şüpheye yer yok.

O yabancı ülkenin sakinleri de balkonlarında, dirseklerine dayanmışlar, birşey anlamadan bakışıyorlar.

Hanri endişeye düşer: İnsanları çeşitli ırktan olan bu tuhaf, bu yabancı çevre içinde rahat ve huzur içinde yaşıyabilecek mi?

Birden yeşil şeytan peydahlanır. Onu kolundan yakalayıp aşağıya doğru çeker ve kulağına da insafsız, tehlikeli fikirler fısıldar.

Ve bütün yeşil şeytanlar sahiplerini kanlı olaylar ve sert tartışmalar için bir meydana getirip, harekete getirmeye çalışırlar.

Hanri hayat tarzı diğerlerinden ileri olan komşusunu bir anlaşmaya çağırır. Fakat o bir türlü buna yanaşmaz.

Birden bütün şahıslar darılıp hiddetle birbirlerine saldırırlar. Çekişirler, itişirler, düşerler, kalkarlar.

Yine öyle birden dururlar. Herbirinin kafasında kocaman bir istifham: Niçin dövüşüyoruz? Biz hep insan değil miyiz? Farkımız ne?

Önce hayat Adem ve Hava ile tam bir eşitlik içinde başladı. Sonra insanlar yere indiler.

Hayatın inkişafı ölçü olarak medeniyet Asyada Avrupaya göre çok daha çabuk ilerledi.

Bugün üç insan ırkının — beyaz, siyah, sarı — aydınları yetenekleri itibarile az çok biribirlerine denktirler.

Hele fizik bakımından insanlar havasalanın alamıyacağı derecede biribirinin ayniıdır. Delili şu cılız, hasta beyaz adama, kanını veren zencidir.

Bir deneyim olsun diye bir Çinliyle, bir Avrupalı ana çocuklarını değiştiriyorlar. Çocuklar yeni çevrede büyüyorlar.

Büyüdüklerinde şaşırtıcı bir sonuçla karşılaşılıyor: Avrupalı çocuk bir Amerikalı adam olmuş, diğeri de tersine.

Bunları bilenler süreli bir arkadaşlık ve barış içinde kardeşçe yaşarlar.

Ama ne yazık ki insanları her zaman düşmanlık, felaket içinde tutan o iğrenç şey vardır: Yeşil şeytan.»

Not: Yeşil Şeytan faşizm, sömürgeciliktir.

YENİ YAYINLAR

SUAT TAŞER
ÜÇ DİVARLI DÜNYA
Tiyatro Etütleri

SEYFETTİN TURHAN
YOL PARASI
Kaynak Yayını: 8

KERVAN
SANAT DERGİSİ
Sayı: 3 - İZMİR

DİCLE KAYNAĞI
Sayı: 44-1 — 15 Kr.

KAYNAK
AYLIK ŞİİR DERGİSİ
Sayı: 29 — 25 Kr.

NOTLAR

Limasollu Nacinin fotografi sergisi

Çağımızın şartları yüzünden yeni yeni sanat şekilleri ortaya çıkıp, şimdiyedek mevcut olanlara ekleniyor. Fotoğrafi de bunlardan biri. Ama gerçek sanat eseri olan fotografi. Bu deyimin ne demek olduğundan uzun uzadıya bahsetmedikler bu soruyu en canlı ve kesin şekilde sergisiz. Limasollu Nacinin sergisinde cevaplandırıyor.

Bir çok yönden resim sanatının bazı — ışık-gölge, siyah-beyaz, kompozisyon gibi — kaygılarını benimsemiş fotoğrafiler. Görene birşeyler anlatan, etki eden, düşündüren.. Üstelik Nacinin kilerin sanat eserinde teknik, şekil ve muhtevanın ne demek olduğunu ayrı ayrı anlatır bir havası var. Böyle bir sergi'nin, bir kaç zaman önce Fransız konsolosluğu salonunda açılan cami-minare, park, kule v.b. nin koca koca fotografirlerinden derlenmiş pafta yığınından farkını, insan apaçık görüyor

Modern fotoğrafın memleketimizde tek temsilcisi olan Limasonlu Naci, mahrumiyetlerine rağmen, salt sanʼatı savunmak için inat etmiş gibidir, Meselâ onun portrelerinde teknik mükemmeliyeti tam çalışmalar varken, o kasden bu şairaneliktan kaçmış ve muhtevanın özlü kısmında çalışmaya azmetmiştir.

Sanat adına teşekkür etmeyi bir borç bilirız.

Şehir Korosu Konseri

Koro eserleri, musikinin halka yayılması için en elverişli şekillerden biri. O yüzden bizimki gibi musikisi sınırlı kişilerin olan toplumlarca ona ne kadar önem verilse yeridir. Ne çare ki bir yandan devletin cimriliği, bir yandan koristlerin sanatın sorumluluğundan habersiz oluşları büyük bir şehir korosunun imkânını önlüyor. Üstelik mevcudun kalitesinin yükselmesini ve sık dinlenile bilmesini de..

3 Aralıkta yılın ilk koro konseri oldu. İstanbulda geçen bir sanat olayına ait teferrüatın taşralı bir okuyucuya pek de ilgilendirmediğini düşünerek genel noktalar üzerinde duracağız. Bir kısmını daha önce de dinlemiş olduğumuz eserlerde koro herşeye rağmen başarılı bir. Nüanse etme, ses temizliği ve ortalık hakimandan. Bunda değerli musikici Muhiddin Sadak'ın payı büyük. Arada bazı sanatçıların — kendini duyurma kaprisinden mi nedir? — dikleşmesi de olmasa..

Fakat tuhafımıza giden nokta Zoltan Kodaly'nin o güzelim eserine pek kötü ve saçma sözlerin uydurulmasıt oldu. Kodaly'nin ileri dinamizm ve realizmi ile uyuşmayan onun musikisi ile taban tabana zıt, hatta musikal etkiyi yıpratan nesneler. «Bir varmış bir yokmuş evvel zaman içinde tanrılar insanlara kükamış», «Gökten yere ateş yağdı, yeryüzü oldu bir cehennem», «Yerden ejderhalar çıktı» nasıl beğendiniz mi?

Hadi ana dilinden söylenemezdi diyelim, türkçe metnin bu kadar kötü olmasını gerekirdi? Hemen en çok Brahms ve Kodaly beğenildi. Hele sonuncunun çıkınca alkışlanası görülecek şeydi. Bunu ileri ve modern musikinin anlaşılmadığını savunanların düşünmesi yerinde olur!

M. Ö.

Kurşun

Sorbon kasasının yanındayım
Önce ellerimin şekli bozuldu
Sonra duygularım
Bırakın avaz avaz haykırayım
1440 tan bu yana
Bütün matbaa adamları yarım
Yarım hayatları
Ciğerleri yarım
Sorbon kasasına sırtımı dayadım
Önce sırtım kamburlaştı
Sonra döküldü saçlarım
Döküldü dişlerim
Kurşun yutuyoruz hemşerim
Kurşun tükürüyoruz
Kurşunla alış verişimiz
Kurşunla hemşerim
Sorbon kasasında mıhlı gözlerim
Önce gözlerimin feri kaçtı
Sonra karım
Sonra aş derdi sonra kefen derdi
Bırakın avaz avaz haykırayım.

Turhan GÜRKAN

Akşamlar Olur

Akşamlar olur sevdiğim
Akşamlar olur
Efkarı çöker içime
Sulh için can verenlerin
Yoksulların yetimlerin ve bütün insanların.
Akşamlar olur sevdiğim
Akşamlar olur
Uzaklarda doğduğum köyde
Anam ekmek bulamaz yemeye
Babam karın tokluğuna çalışır
Elleri boş döner eve.
Akşamlar olur sevdiğim
Akşamlar kara salkımlar gibi
İnsanlar dokunsan ağlar
«İnsanlarım ah benim insanlarım»
İçim fırın ateşleri gibi yanıyor.

Harun İsmet SEZER

WROCLAW

Şehir insanları yıllardan yıllara
devreder
İlkbaharın bereketli yağmurlarında
Çiçekli bir yemiş bahçesi gibi
parıldayan
Islak taşlar arasında
Gotik tarzı duvarlar içinde
Şafakların altında uyurlar.

Yolları çoktan unuttum
Artık Wroclaw üstünde alçalan
O cânım bulutları hatırlamıyorum
Bununla beraber oralıyım işte
Polonyanın Oder'i için
Genç kızların mavi ve titreyen
gözlerinde ki Oder için
Vatanımın güzel çocukları için şarkı
söylüyorum.

Bizim hamurumuz yabancı günlerden
Esaret altında geçen asırlardan
Sergüzeştten ve kandandır.
Wroclaw'dan Varşova'ya kadar
Yeniden duyuyorum Polonya
çocuklarının gülüşlerini
Gözlerimin kenarlarında sevinç
gözyaşlariyle birleşiyor.
Hergün baştanbaşa yeni bir aşk gibi
canlı
Her yeni gelen gün daha fazla sevinçle
doğuyor.
Nes'e ve gülüş kalbimde çiçeklenmiş
Kahramanların efsanevi hayali
Toprakta çerçevelenmiş.

Tuğlaların omuzlarında
İstıraptan öyle ağır yük var ki
Şu küçücük kuş bile
Kuru yapraklardan yuvasını üstüne
kuramıyor.
Müneccim toplardan talih
okuyadursun
Duvarlar parmak izlerine bürünmüş
Geceye yıldızlar hâkim.

Nihayet harabelerden
Yıkılmış kiliselerden çıkıyorum.
Terli paslı pembe ilkbahardan
Tesadüfe doğru gidiyorum.
Ve geceleyin
Halkların zalimler üzerinde esen
Sergüzeşt rüzgârında
Zafer rüzgârında
Grunwald köprüsü alevlenmiş bir
bayrak gibi
Alnımda sallanıyor.

Polonyalı şair JERZY HORDYNSKİ
den çeviren
SABİH ŞENDİL

Hikâye:

MURTAZA(*)

Orhan Kemal

Fabrika fen müdürünün odasından çıktıktan sonra da merasim adımlarını bozmayan Murtaza'nın gözleri ta karşı bir noktada, karnı içerde, göğsü dışardaydı. Fabrika kapısından çıkarken Boşnak kapıcı gözüyle «nôldu?» demek isteyen bir işaret yapınca, Murtaza fena halde sinirlenerek durdu:

— Bana bak! dedi, istemem bir daha bûle lâûbâli ehvaller!

Boşnak kapıcı işin farkında değildi:

— Olundun mu tâyin?

diye sordu.

— Olundum. Var mı başka soracağın?

— Demek olundun?

— Olundum..

— Aşkolsun!

— Ne aşkolsunu? Aşkolsun onlara ki kazandılar beni! Ne sanarsın sen be? Bilirsin ne dedi fen müdürü bana? Dedi aldım seni favrikama, isterim sokasın herbir şeylerimi nizama, intizama! Neden? Çünkü ben gördüm bekcilikte kurs, aldım çok büyük dersler âmirlerimden!

— Aşkolsun!

— Hadi be şapşal sen de!

Hırsla fabrikadan çıktı, karşıdaki çayhaneye geldi.

Vaktile preselenmiş pamuk balyalarının istif olunduğu çayhane, beton döşemeli, geniş bir mağazaydı. Badanasız duvarlarında sıra sıra resimler asılıydı: Dalgalı ve simsiyah bir denizde donanmâyı hümâyun'un muazzam bir saldırışı yandakinde, düşman saflarını pâre pâre edip, yıldırım hızile ileri atılan eğri kılıçlı, kalkanlı sarıklı levehtler, ecdadımız. Bu iki resmin hemen yanıbaşında (He) sinden ağlayan (Âh ey minel'aşk!) levhası.. Daha sonra, halk masallarımızın ünlü kahramanları; Tahirle, zühre, Arzuyla Kanber, Karacaoğlan'la Karakız ve nihayet Köroğlu ile Ayvaz. Palabıyıklı Köroğlu, yanında kız yüzlü Ayvazı, atla geliyorlar. Köroğlu'nun eli yatağanının sapında, Ayvaz'ın kucağında saz. O sıra yanından geçtikleri bir gül fidanının dalında bir bülbül, şakıyor ve mavi göklerde köpük kadar hafif, beyaz bulutlar...

Çayhane işçilerle doluydu. Küçük gruplar halinde toplanmış, caketleri omuzlarında, gülen, söyliyen, kabala yahut saat ücretlerinin azlığıyla, fabrikaca verilen ekmek ve yemek üzerine konuşan, pamuk tozu içinde bir kalabalık.

Çatık kaşları, beline dayalı yumrukları ve öfkeli gözlerile çayhane kapısında dikilen Murtaza içeriyi gözden geçiriyordu. İşçilerin karmakarışık, lâûbâli haliyle, çayhanenin pisliğini beğenmemişti. Hele işçilerden bâzılarının iskemleye ata biner gibi oturması kahkahalarla gülmelerini disipline adamakıllı aykırı bulmuştu. «..fıkara Fen müdür! diye aklından geçirdi, boş yere almadı beni favrikasına!..» İçeri girdi. Çayhanenin tam ortasında durdu. Sivri burnuyla etrafı gözden geçirerek boş bir iskemle arandı. Yoktu. Herkes kendi dalgasındaydı. Hiç kimse ona dikkat bile etmemişti. Halbuki böyle mi olmalıydı bu? Koskoca bir Fen müdürünün itibar ettiği, kurs görmüş, büyüklerinden sıkı bir terbiye almış bir gece kontroluna karşı...

Kocaman avuçlarını birbirine vururken öfkeyle bağırdı:

— Kaveci, hey kaveci!!!

Çayhanenin uğultusu şıp, kesildi. Bütün başlar ona döndü.

Çaycı:

— Hop hop, dedi, nôluyor?

— Ellinin körü! Dikiliriz bir saattır, aranırız iskemle, bakmazsınız hiç!

Çaycı:

— Ha, dedi, şo mesele.. Garsonlar, oğlum.

Garsonlar koşuştular. Bir iskemle uydurulup götürüldü.

Az sonra tezgâha gelen garson:

— Usta, dedi, şo deminki herif demli bir çay istiyor amma, bardağı eyice sabunlıyacağmışsın!

Çaycı hayretle döndü:

— Ha?

— Bardağı..

— E?

— Sabınlıyacağmışsın..

— Bardağı sabunlıyacakmışım... Ben? Ben sabunlıyacakmışım bardağı... Öyle mi söyledi? O herif mi?

Gülmekten katılan garsonu bir öksürüktür tutmuştu.

Murtaza'nın etrafınıysa Dokumahanenin en azılıları hemen alıvermişti: Yassı Bekir, Yarasa Seyit, Dubara Cafer, Ensiz Necip, Dört köşe Cemal... Bir düzüneye yakındılar. Kahkaha atmak için fırsat kollarlar, ortalarına düşürdüklerini de deliye çevirirlerdi.

Başı iki yandan prese edilmişe benzeyen Yassı Bekir, Murtaza'nın tam karşısına oturmuştu.

— Demek, dedi, kontrol Nuh vazifesini yapamıyor diye sizi aldı Fen müdürü? Güzel.. O zaten dalgacının biri.. (Dörtköşe Cemal'e döndü) Bundan sonra sayıyla kendine gel oğlum Dörtköşe!

Dörtköşe Cemal şöyle bir soru sordu:

— Peki Murtaza efendi.. Nolacak şimdi? Kontrol Nuh mu sana muavin olacak, yoksa sen mi ona?

Murtazanın sivri burnu kıpkırmızı kesildi:

— Ben, ben ha? Olacam mavin Nuh'a ben? Abe tanırsınız beni siz? Yoksa tanımazsınız? Bilirsiniz ben bekçilikte gördüm ne büyük dersler?

— Yoo..

— Bilmezsiniz, helbet.. Aldım ben büyüklerinden çok sıkı terbiye, gördüm kurs! Olamam ben Nuh'a mâvin.. Çağardı beni Fen müdürü, dedi aç gözlerini Murtaza bey, isterim senden sıkı disiblin.. Dedi, sen gördün âmirlerinden çok sıkı dersler, hem de kurslar, sen benzemezsin başkalarına.. Ben aldım seni favrikama sokasın herbir şeyleri disibline!

Demindenberi susmakta olan Dubara Cafer:

— Vay allah vay, dedi, elin anaları neler doğuruyor! Bizim analar da bizim gibi çakalları doğurunca oğlan doğurduk diye babalarımıza naz yaptılar zağar?

— Tabi.. dedi Çerkes Nûri loğsa şerbeti de içtiler..

— Kırk hamamına bile gittiler oğlum..

— Yassı Bekir:

— Beni karıştırmayın! dedi.

— Niyelan çakal? dediler.

— Ben size bakarak adamım!

— Niye? Şiren nerende?

— Askerde onbaşıydım ben!

Dörtköşe Cemal:

— İi.. dedi, ben çavuştum ya!

Ensiz Necip:

— Durun hele, diye araya girdi. Murtaza beye sorak, o neymiş askerde.. Kardaş, senin rütben neydi askerde?

Derin bir soluk alan Murtaza'nın sivri burnu keyifli keyifli parladı.

— Ben, dedi, gittim askere bekayadan! Açan çıkardılar Galata'da papurdan bizi, altmış bekaya, üç yüz on beşli, görmeliydiniz.. Pindik üstüne Galata köprüsünun. Toplaşmış millet, büle. Nâr kabbarmaz yüreğin, nâz duymazsın şeref şan!

Attıldım ileri, dedim durun be arkadaşlar, olayım kurban ayaklarınızın tozcâzlarına, var bir çivt süzüm bu İstanbollulara!

Durdu arkadaşlar, aldı dört bir etrafımızı ehali, pindim omuzlarına bizim pelvan Asan'ın, dedim ey muhterem İstanbollular, sayın vetandaşlarım! Dinleyesiniz bu Murtazanızı, ister etmek sizlere hitap bir sözler ki duyasınız!

.....

Demindenberi zorla zaptedilen kahkahalar salıverildi. Öyle çılgınca gülünüyor, tepiniliyordu ki..

İskemlesinden fırlayan Murtaza cebinden çıkardığı on kuruşu masaya vururken bas bas bağırıyordu:

— Kaveci, hey kaveci! Abe kaveci, baksana be kaveci!!!

Koşarak gelen çaycı:

— Ne var? dedi, nôluyor, ne patırtı ediyorsun?

— Abe al paranı!

— Bırak. Ne bağırıyorsun? Ortalığı toza dumana boğdun bire herif!

Parayı masaya bırakan Murtaza işçilere döndü:

— Var elimden çekeceğiniz! dedi, sordurtturacağım size!

Hırslı hırslı çıktı gitti.

Neden sonra ellerini havaya kaldıran Yassı Bekir:

— Hey kurban olduğumun Allahı, dedi, biz istedik şaşı, sen gönderdin badem gözlüsünü! Ulan kırk gün kırk gece avuç açıp yalvarsaydık boşverirdin de..

Çayhanenin saatı ağır ağır on biri vurmağa başlamıştı. Millet işbaşı yapmak için kalktı.

Orhan Kemal

(*) Orhan Kemal'in hazırlamakta olduğu Murtaza isimli Büyük Hikâyeden.

10 Aralığın Ardından

İNSAN HAKLARI BEYANNAMESİ

Bizim bir tören merakımız vardır. Günler yaparız; tanınmış kimseler toplanır; iri iri laflar edilir. Ama çoğu kere törenin yapılmasına sebeb olan olay mı, kişi mi, karar veya beyanname mi her ne ise onun asıl özüne, derinine inilmez. 10 Aralıkta da büyük şehirlerimizde toplantılar yapıldı; nutuklar çekildi. Bu durumda insan isteristemez acaba birleşmiş milletlerin insan hakları beyannamesinin gerektirdiği şartlar memleketimizde gerçekleştirildi mi diye düşünüyor? Öyleya her halde beyannamenin altına imzayı basmadan evvelki durumuzla şimdiki arasında fark olmalı. Acaba ön sözdeki amaçlar gerçekleştildi mi dersiniz? Beyanname bütün insanların elbirliği ile insanca ve kardeşce yaşamaları amacını güdüyor. Bu ileri sürülen prensiplere uyuluyor mu? Savaş tehlikesi önlendi mi? Dünya huzur ve sükûn içinde yaşamağa ne zaman kavuşacak? «Hâlâ insanların büyük bir kısmı yoksulluk ve sefalet içinde sürünüyor». Gel gör ki 10 Aralığı ötedenberi acısını çektiğimiz bu konularda aydınlatmadan geçiştiriverdik. Demek ki bize gene insan hakları beyannamesinin henüz «kuvveden fille» çıkmayan maddelerini tekrarlamak kalıyor. Biz gene;

«İnsanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan haysiyetin ve bunların eşit ve devir kabul etmez haklarının tanınması hususunun hürriyetin, adaletin ve dünya barışının temeli olmasına. İnsan haklarının tanınmaması ve hor görülmesinin insanlık vicdanını isyana sevkeden vahşiliklere sebeb olmuş bulunmasına dehşetten ve yoksulluktan kurtulmuş, insanların içinde söz ve inanma hürriyetlerine sahip olacakları bir dünyanın kurulması...» hasretiyle «Her şahsın çalışmaya, işini serbestce seçmeye, adil ve elverişli çalışma şartlarına ve işsizlikten korunmağa hakkı vardır» (Madde: 23-1) diye düşünüyoruz. Biz gene «Her şahsın eğitime hakkı vardır. Eğitim parasızdır. Hiç olmazsa ilk ve temel safhalarında böyle olmalıdır. İlk eğitim mecburidir. Teknik ve mesleki öğretimden herkes istifade edebilmelidir. Yüksek öğretim liyakatlarına göre herkese tam eşitlikle açık olmalıdır.» (Madde: 26-1); «Herkes topluluğun kültürel faaliyetine serbestce katılmak, güzel sanatları tatmak ilim sahasındaki ilerleyişe iştirak etmek ve bundan faydalanmak hakkını haizdir» (Madde: 27-1) sözlerinin olaylar içinde kendini göstereceeği günü beklemekteyiz.

M. A. Ö.

Dünyaya Dair

II

Dağları var;
ardı arzu, ümit dolu;
kimlerle geçer bilinmez
üstlerinden saman yolu.
Dağların ardından Ay doğar,
Ay ışığında okunur
şeftali baharı mektuplar.
Şeftali baharı mektuplarda
öyle yazar ki, sevda:
«ağaçlar kalem olsa
ve deryalar mürekkep»
âteşinden katre kelâm olunmaz:
Zülfü teliyle yazılır yârın
encâmı âşıkın, çâre bulunmaz.
Oi sebepten alınmıştır.
onbeş sene zından göze;
ol sebepten söylenir
türküsü hapsanenin:
Yandan akar çeşme,
kandolar gözler;
verem olunur.
Ve sonra kavuşmalar
rûzi mahşere kalır.
Bu yüzden düşer dağlara yollar;
bu yüzden kâfir,
bu yüzden mûmin,
şair olunur bu yüzden.
Dile gelir bağlamalar,
teller ses verir;
diyâr diyâr Hikâyeyi Kerem söylenir.
Otuziki diş pahasına Kerem,
- Âşık Kerem, Dede Kerem, Pir Kerem -
Aslının dizinde yatar şâd olur
ve gurbet icad olur.

M. Niyazi AKINCIOĞLU

Modern Seneler

Yep-yeni seneler! Boşa geçirilmiş eski-küflü seneler!
Büyük dramlar seyredeceğiniz perdeler açıyorum önünüze
Yalnız Amerikayı, yalnız hür milletleri görmüyorum, bütün diğer milletler batıyor gözümüze
Korkunç ve ölümlü yollar var gelecekte, yeni ittifaklar ve askeri yarış
Dünyanın bütün amansız kuvvetlerini ve yeni hamleler görüyorum
(Bütün eski kuvvetler, eski harp ve onların oynandığı yerler)
Hürriyetli görüyorum, tepeden tırnağa silahlanmış milletler, bir tarafta kanun, bir tarafta barış
Yep-yeni bir kuvvet doğuyor asılzâda çömezlerine karşı
Hızlandırdığımız bu tarihi akibet nedir?
İlerliyen milyonlar var ve gerisin-geri giden insanlar
Hudutlar görüyorum yep-yeni ve ihtiyar kokmuş aristokrasi
Tahtlarından olmuşlar görüyorum nice Avrupa kral a'leleri
Görüyorum yeni doğmuş Halk hükümetleri (diğerleri de aynı yoldadır)
Sualler hiçbir zaman bu günkü kadar keskin sorulmadı.
Adamlar asla böyle değildi, cesur ve allahtan da kuvvetli
İşte bak nasıl ilerliyor, ilerliyor ve yerinden kalkıyor insanoğlu kudretli
Cesur adımların sesi duyuluyor, herkıyıda, her adada, pasifikte ve Arşipelde
Gemileriyle, telgraf, gazete ve bilcümle harp makineleriyle
Ve bütün güçleriyle bütün Dünyayı kendilerine bağlamak emelleriyle
Ada sakinlerine neler söylerler? Sizin ilerlemeniz...
Bütün milletler konuşuyor mu zannedersiniz?
İnsanlar çelik gibi birleşiyor. Bir yanda zalimler titreşir, öbür yanda mürteciler öndedir
Dünya inat etmiş ileri bir geleceğe çalme takar, gözlerim yakında bir genel harba bakar
Kimse yarınından emin değil. Geceler ve gündüzler çok şeylere gebe
Seneler-anlaşılmaz seneler! Düşüncem genişledikçe genişledi ve anlıyamaz oldum bir zerre
Henüz doğmamış harbler, hemen oluverecek gibi, elimin altında, gözümün önünde
Bu korkunç hamleler ve hiddet, bu bilemediğim senelerin, adamı kahreden endişesi
Gelecek senelerin hayali şaşırtıyor insanı (Uyurken ve uyanıkken nasıl bir şairin doğacak bilemem)
Amerika ve Avrupa gerisin-geri, bir canavar gibi peşimi bırakmıyor gerilik
Durmadan ileri. Kalbim istiyor her zaman yenilik, ilerilik.

Walt WHITMAN